

УДК 378.147.032

Оксана Мілаш

ЗАСАДИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ І СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА

А Розглядаються засади дослідницької культури майбутніх учителів історії і суспільствознавства як педагогічна проблема. Проаналізовано зміст дослідницької культури, дослідницькі вміння, встановлені особливості дослідницької культури майбутніх учителів історії і суспільствознавства.

Ключові слова: дослідницька культура, дослідницькі уміння, майбутні учителя історії і суспільствознавства.

Оксана Мілаш. Основы исследовательской культуры будущих учителей истории и обществоведения.

А Рассматриваются основы исследовательской культуры будущих учителей истории и обществоведения как педагогическая проблема. Проанализирована основа исследовательской культуры, исследовательские умения, определены особенности исследовательской культуры будущих учителей истории и обществоведения.

Ключевые слова: исследовательская культура, исследовательские умения, будущие учителя истории и обществоведения.

Oksana. Milash. The underpinnings of research culture of future teachers of History and Social science.

С In the article the underpinnings of research culture of future teachers of History and Social science are considered as a pedagogical problem. The analysis of the basics of research culture is done, the main research skills are conducted, the peculiarities of research culture of future teachers of History and Social science are considered in the paper.

Key words: research culture, research skills, future teachers of History and Social science.

Вступ. Входження вищої школи України до єдиного інформаційного простору, зростання обсягу освітніх Інтернет-ресурсів ставить перед системою вищої педагогічної освіти оновлені завдання професійної підготовки майбутнього вчителя – науковця і дослідника, здатного на самостійну творчу роботу, спроможного на постійне оновлення знань, розвитку власного інтелектуального і духовного потенціалу, вміння навчати та навчатися протягом усього життя. Якщо на початку нового століття отримання статусу вчителя-дослідника не носило обов'язкового характеру, то вже зараз до педагогічних працівників почали висувати вимоги до оволодіння науково-дослідною діяльністю як професійно-значущою діяльністю.

Проте, стереотипи, що існують у суспільстві ставлять під сумнів необхідність формування для вчителя дослідницької культури, наукової творчості як складника діяльності педагогічної еліти. Так формуються стереотипні уявлення про те, що майбутні вчителі цілком можуть обійтися пропонованими науково-методичними розробками і рекомендаціями. Але сучасний учитель не може не бути дослідником, який, володіючи теорією і технологією наукової творчості, вмів би практично застосувати їх у своїй професійній діяльності.

Так, постає проблема формування дослідницької культури майбутніх учителів. Технології навчання, що використовуються у вищій педагогічній школі, не завжди достатньо стимулюють дослідницьку діяльність майбутніх учителів і навіть нівелюють їхню інтелектуальну активність.

Формулювання цілей статті – проаналізувати засади дослідницької культури майбутніх учителів історії і суспільствознавства.

Останні дослідження та публікації. Проблема активізації дослідницької діяльності студентів, її роль у професійній підготовці майбутніх педагогів вирішувалася І. Я. Лернером, О. Л. Миргородською [3], П. І. Підкасистим, І. А. Сенча [5] та ін. Однак невирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз засад дослідницької культури майбутнього вчителя історії і суспільствознавства.

Виклад матеріалу дослідження. Дослідницька культура, за визначенням дослідниці І. А. Сенча, є особистісним утворенням, що забезпечує включення людини в дослідницьку діяльність і є тією частиною культури людини, що надає їй можливості отримати нове знання, тобто додати свій внесок до суспільної культури, стати її творцем. Дослідниця на основі аналізу наукових праць із проблеми культури і цінностей виявляє дві форми існування дослідницької культури – суспільну та особистісну, визначає її сутність як одну з модифікацій загальної культури людства і виокремлює феномен дослідницької культури.

Дослідницька культура – це цілісне утворення, що формується і розвивається у процесі діяльності в певній професійно визначеній сфері та об'єктивується як сукупність норм і методів пізнання її сутності, способів реалізації та вдосконалення. Не викликає заперечення і той факт, що І.А. Сенча вважає існування дослідницької культури

ри у суспільній формі частиною загальної культури суспільства і водночас частиною певної професійної культури. Безумовно, у першому випадку вона є сукупністю норм дослідницької діяльності людяства, у другому – дослідницької діяльності спеціаліста в межах обраної професії. Засвоєння людиною суспільної дослідницької культури означає її формування в особистісній формі існування. При цьому дослідницька культура особистості є частиною як її професійної, так і загальної культури, залежно від її прояву – у сфері обраної професії або поза нею [5, с. 10].

Дослідницьку культуру можна визначити як: певний спосіб і результат творчої самореалізації фахівця в інноваційній діяльності; особистісну властивість і певний ступінь володіння прийомами і способами вирішення педагогічних завдань; здібності, які виявляються в творчій професійній діяльності і характеризують особливості свідомості, професійного мислення; джерело нових знань і умінь, що забезпечують творчий професійний розвиток, прагнення до самовдосконалення [4].

Дослідниця О. Л. Миргородська до центру дослідницької культури ставить дослідницькі вміння, які повинен опанувати майбутній учитель, пропонуючи таку класифікацію: операційні дослідницькі вміння – це вміння аналізувати і синтезувати наукову інформацію, систематизувати і класифікувати її, виділяти головне і суттєве, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, генерувати ідеї, висувати гіпотези тощо; організаційні дослідницькі вміння – це вміння планувати науково-дослідну роботу, застосовувати прийоми самоорганізації та самоконтролю в дослідницькій діяльності; комунікативні дослідницькі вміння – це вміння застосовувати прийоми співробітництва в процесі дослідницької діяльності, оперувати стилем наукового спілкування, здійснювати взаємодопомогу і контроль; практичні дослідницькі вміння – це вміння спостерігати й описувати факти і явища дійсності, проводити експериментальні дослідження, працювати з літературою, вміння здійснювати інформаційний пошук, аналізувати факти і явища за допомогою різноманітних методів [3].

Вважаємо, що особистісна дослідницька культура майбутнього вчителя характеризується як дослідницька діяльність у сфері обраної професії; формування такої культури позначає переведення нормативної основи дослідницької діяльності в індивідуальний стиль її виконання, і в цьому сенсі індивідуальний стиль дослідницької діяльності студента є інтегральною характеристикою його особистісної дослідницької культури. Особливості дослідницької культури майбутнього вчителя історії і суспільствознавства визначається змістом цих дисциплін.

Як відомо, навчальна дисципліна «Історія України» є обов'язковою складовою частиною циклу дисциплін професійно-практичної підготовки нормативного блоку навчальної програми всіх вищих педагогічних навчальних закладів України. Вона знайомить студентів із сутністю історичних процесів, які відбувалися на території сучасної України, формуванню вмінь досліджувати та оцінювати суспільні явища, розумінню студентами місця України у всесвітньо-історичному процесі, вихованню патріотизму, толерантності та поваги до історії й культури українського та інших народів, форму-

ванню системи духовних цінностей і рис особистості, притаманних майбутньому вчителю. У процесі вивчення історії України відбувається інтенсивне засвоєння духовних цінностей, оволодіння новими способами навчальної діяльності та спілкування. Розвиток світогляду та інших професійно-значущих особистісних якостей, знайомство з історичними фактами, традиціями та культурними нормами інших народів створює умови для розвитку у студентів дослідницької культури.

Ми впевнені, що майбутній учитель історії сам повинен дбати про культуру, традиції, історію України та рідного краю, своєї нації; орієнтуватися на інтереси, права і свободи інших людей, самобутність різних народів, інший погляд, суспільну та культурну різноманітність, міжкультурне взаєморозуміння як цінності; розвиненість необхідних для майбутньої професійної діяльності предметних умінь, зокрема аналізу та побудови ціннісних суджень, знаходження і використання інформації про минулі та поточні суспільні проблеми, використання сучасних інформаційних технологій (Інтернет тощо); аргументованого обґрунтування своєї позиції, ведення дискусії на захист свого погляду, розв'язання життєвих ситуацій на основі культурно-історичних знань, прийняття рішень і вибір форм і засобів своєї поведінки з урахуванням полікультурності суспільства, загальнолюдських цінностей і суспільних, державних, виробничих і особистих інтересів; рівень оволодіння аксіологічним навчальним змістом дисципліни та використання його у нестандартних ситуаціях, залучаючи для цього набуті знання про: національно-культурні цінності інших народів, норми і засоби міжкультурної та міжетнічної взаємодії.

Також перед системою вищої педагогічної освіти постає завдання підготовки вчителя – фахівця суспільствознавчого профілю, спроможного на подальше поглиблення фундаментальної освіти, наближення навчального процесу до дослідницької та практичної діяльності. Його підготовка має передбачати оптимальне поєднання теоретичних знань і творчих здібностей майбутніх учителів, що дозволило б їм після закінчення ВНЗ ефективно викладати, самостійно підвищувати рівень своєї освіченості й професійної підготовки в галузі суспільствознавства, орієнтуватися в потоці суспільно-політичної, психолого-педагогічної, методичної інформації, обсяг якої постійно збільшується [1, с. 10–13].

Вивчення суспільствознавства дає змогу пізнати суспільні ідеали, засвоїти критерії оцінювання й самі оцінки різних суспільних явищ і людських якостей, норми і принципи, які регулюють взаємовідносини в суспільстві між різними соціальними групами та окремими людьми. Особлива роль у цьому контексті належить майбутньому вчителю суспільствознавчих дисциплін.

Особливість педагогіки вищої школи пов'язана з певними суперечностями у розвитку особистості майбутнього вчителя суспільствознавства, – зауважує дослідниця Т. В. Бакка. Вона пише, що різноманітність форм суспільного життя, багатство інформаційно-комунікативної діяльності студентів зумовлюють тенденцію до всебічного розвитку особистості. Проте, вузькопрофесійна спрямованість, утилітарність навчальних планів, значний обсяг навчального матеріалу породжують протилежну

тенденцію – до однобічного розвитку особистості.

Вважаємо, що саме на майбутнього вчителя історії і суспільствознавства у першу чергу покладається виховання учня – патріота своєї країни, який поважає національну культуру, її освіту, бо освіта містить у собі систему наукових і культурних цінностей, звичаї, мову свого народу, бажає і є здатним продовжувати його традиції. Особливої актуальності набуває формування національно-демократичного світогляду молоді, який передбачає громадянську активність і причетність до державотворчих процесів, пошанування Конституції України і демократично владних чинників, рівноправні гуманні взаємини між людьми і добросусідські відносини між народами.

Необхідно враховувати також такі цінності суспільного життя, як права людини, свобода, справедливість, рівність можливостей, верховенство права та правління закону, справедливість; державотворчі процеси, політичне влаштування суспільства, права людини, механізми їх захисту, головні правові норми, що визначають правочинну поведінку особи в Україні; причини виникнення конфліктів на особистісному, суспільному та культурно-ціннісному рівнях, способи розв'язання конфліктних ситуацій тощо – для побудови власних аргументованих суджень, які необхідні для усвідомлення себе повноправним громадянином своєї країни, членом соціальної, культурної спільноти, представником свого народу та справжнім педагогом; рівень сформованості вмінь оцінити самого себе як людину, громадянина та майбутнього фахівця, власні можливості щодо педагогічної діяльності, вдатися до самоосвіти та професійного самовдосконалення [2, с. 10].

Суспільствознавство в загальноосвітніх закладах є комплексом дисциплін, спрямованих на розвиток особистості, активного компетентного громадянина України, здатного визначати власну активну життєву позицію; на формування вмінь досліджувати суспільні проблеми, пропонувати способи їхнього розв'язання, розуміти, аналізувати й оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції у власній країні та світі.

Нарешті можна говорити про необхідність для майбутнього вчителя історії та суспільствознавства розвинути у себе такі психологічні характеристики: творчо-практичний склад мислення, самокритичність, здатність до інверсії (сприймання особистості в розвитку), емпатію (вміння поставити себе на місце учня, зрозуміти його позицію); знання, вміння та навички, що допомагають співпрацювати з учнівським колективом: конструктивні, організаторські, комунікативні, прикладні. Ці вимоги обов'язково мають бути реалізовані у підготовці вчителів даної групи предметів, оскільки викладання історії та суспільствознавчих дисциплін передбачає не тільки постійне застосування таких характеристик у процесі навчання, а й розвиток подібних рис особистості в учнів. Специфічних рис набуває підготовка студентів до викладання суспільствознавчих дисциплін, індивідуалізація навчального процесу, під якою головно розуміють найповніше врахування психологічних і психічних особливостей особистості, природних даних, нахилів і наяв-

них знань, коли особистісні якості розвиватимуться у потрібному напрямі.

Завдяки науковій роботі студенти набувають навичок дослідників, оволодівають стилем наукового мислення та дослідницькою культурою. Отже, посилюється роль власного навчання. Це зумовлено тим, що центральною фігурою, яка здійснює навчально-виховний процес, є не інтерпретатор наукових досліджень, а безпосередній їхній учасник.

Формування дослідницької культури майбутніх учителів історії і суспільствознавства у процесі фахової підготовки можна визначити як складне особистісне утворення людини, що оптимально поєднує знання, вміння, навички, мотиви, ціннісні орієнтації, ставлення особистості; визначає здатність людини до самореалізації й самовизначення. Ця динамічна інтегративна характеристика особистості є синтезом аксіологічного, когнітивного, аутопсихологічного, комунікативного та процесуального компонентів, зовнішньо проявляється у відповідному рівні сформованості сукупності певних показників.

Для майбутнього вчителя історії і суспільствознавства спеціальна підготовка має вмщувати перелік необхідних спеціальних дисциплін, елементи інформації яких інтегруються у відповідні курси. Найважливішими особистісними характеристиками його є суспільна спрямованість, науковий світогляд та соціальні потреби, загальнолюдські моральні риси та якості, громадянські ціннісні орієнтації, усвідомлення громадського обов'язку, суспільна активність і обізнаність із подіями світового і місцевого життя. Важливою є також пізнавальна спрямованість студентів на вивчення подій і явищ суспільного життя, прагнення до пошуку шляхів розв'язання важливих проблем держави, суспільства й особистості. Фахівці повинні самостійно оновлювати і поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у своїй практичній діяльності, пам'ятати, що у вищій школі вивчаються не основи наук, а сама наука у розвитку.

Висновки. Наприкінці дослідження дійшли висновку, що дослідницька культура майбутнього вчителя є складовою його загальної культури. Стрижнем дослідницької культури є дослідницькі вміння, які мають інтегративний характер, оскільки становлять синтез двох груп умінь: пошукових і дослідницьких. Нами розкриті особливості дослідницької культури вчителя історії і суспільствознавства, що визначається змістом цих дисциплін.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у застосуванні новітніх засобів інформаційних технологій, а саме Інтернет-засобів для формування дослідницької культури майбутніх педагогів.

📖 Література

1. Бакка Т. В. Підготовка студентів до викладання суспільствознавчих дисциплін у середніх загальноосвітніх навчальних закладах / Т. В. Бакка: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – К., 2008. – 24 с.
2. Лалак Н. В. Методика формування професійної компетентності майбутнього вчителя в процесі навчання історії / Н. В. Лалак: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)». – К., 2009. – 22 с.
3. Миргородська О. Л. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів географії у процесі професійної підготовки / О. Л. Миргородська: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – К., 2008. – 16 с.
4. Мілаш О. О. Формування дослідницької культури майбутніх учителів у процесі професійної підготовки / О. О. Мілаш // Педагогіка та психологія: збірник наукових праць. За заг. ред. І.Ф. Прокопенка, В.І. Лозової. Вип. 42. – Харків: Цифрова друкарня №1, 2012. – С. 75–80.
5. Сенча І. А. Педагогічні умови формування дослідницької культури майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки / І.А. Сенча: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Одеса, 2008. – 23 с.